
M. ÀNGELS FUSTER ORTUÑO

PROBLEMES D'INTEL·LECCIÓ
EN EL *CURIAL E GÜELFA*. LA
TRADUCCIÓ COM A EINA PER
A LA MILLORA DEL
CONEIXEMENT DELS
CLÀSSICS MEDIEVALS¹

Introducció

La literatura ens ofereix tot un univers en el qual podem fer servir els registres i els nivells lingüístics més diversos. Un text literari no conté sols històries o frases, i, per tant, podem veure reflectida l'experiència i la imatge que un escriptor vol donar del món, o d'allò que hi vol expressar, en la càrrega semàntica del lèxic que aquest autor empra en la seua obra.

1. Aquest treball s'emmarca en els projectes de recerca que desenvolupa el Projecte Institucional de Recerca de la Universitat d'Alacant «Institut Virtual Internacional de Traducció» [IVITRA] amb la col·laboració i el patrocini de l'Institut Cervantes-Centro Virtual Cervantes i de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (<http://www.ivitra.ua.es>). S'insereix, alhora, igualment en l'àmbit d'IVITRA, en la tasca dels projectes Digicotracam (Programa PROMETEO per a Grups de Recerca d'Excel·lència, Generalitat Valenciana [Ref.: PROMETEO-2009-042]), “Gramàtica del Català Antic” (finançat pel MICINN [Ref.: FFI2009-13065/FILO]) i “Constitució d'un Corpus per a la Gramàtica del Català Antic” (finançat per l'IEC [Ivitra-IEC/PT2008-MARTINES01]).

D'altra banda, aquest treball és un dels resultats de la tesi doctoral de qui subscriu, sota la direcció del Prof. Dr. Vicent Martines Peres: “*Curial e Güelfa* multilingüe. Traducció a l'espanyol de *Curial e Güelfa* tenint en compte les seues traduccions a l'espanyol i a l'anglès publicades durant els segles xx i xxi. Eines per a l'anàlisi multilingüe de clàssics literaris catalans i romànics” (Doctorat Europeu en Traducció i Interpretació, Universitat d'Alacant).

Caplletra 50 (Primavera 2011), pp. 67-88

En les últimes dècades, els estudis de literatura medieval han experimentat un important auge que ha donat com a fruit nombrosos treballs i investigacions sobre els textos de l'època. La distància temporal i cultural que hi ha entre els textos medievals i l'actualitat atrau l'interès de nombrosos traductors, que s'enfronten a l'àrdua tasca de traslladar als nostres dies una cultura, una manera de veure i de sentir el món totalment diferent.

En aquest treball fem palesa la utilitat dels contrastos traductològics com a eina fonamental en la interpretació del sentit o significat d'una obra i un lèxic allunyat cronològicament de l'actualitat, com és el cas del *Curial e Güelfa*, ja que les perspectives diverses dels traductors d'una mateixa obra literària, així com els estudis ben fonamentats sobre el text en qüestió, contribueixen de manera eficaç a la consecució de l'objectiu de tot traductor: trobar les millors solucions lèxiques a fi de poder transmetre de la manera més fidel possible la intencionalitat i el sentit d'una obra.

TRADUIR PER ENTENDRE MILLOR L'ORIGINAL

Costanzo Di Girolamo (1997: 369) iniciava un article sobre Ausiàs March amb aquesta declaració: «Per l'interpretazione di un poeta, la traduzione è il piu duro banco di prova». No deixa de ser simptomàtic, per corroborar l'encert d'aquesta estratègia d'anàlisi literària i filològica, que Di Girolamo va una passa més enllà en la mateixa línia de Bohigas (Bohigas 1952-1959) quan, en els anys cinquanta, per a la seua edició dels poemes del gran escriptor, cunyat i enemic de Joanot Martorell, integrara en la *traditio* i en la *collatio*, per resoldre *loci critici* i fixar el text de March, les traduccions que n'hi havia, especialment les que tenien més interès filològic: a l'espanyol, la primigènia de Romaní i la de Montemayor, i, al llatí, la de l'humanista Vicent Mariner. I encara Bohigas seguia l'estela de Martí de Riquer (Riquer 1946: 23), quan va editar aplegades en un volum les diverses traduccions a l'espanyol de què havia estat objecte March durant el Siglo de Oro. Fem nostres, aplicades al *Curial e Güelfa*, les paraules de Riquer, precisament quan justifica per què les recull:

Al publicar íntegras cuatro traducciones castellanas de Ausiàs March [...], no pretendo que tales textos puedan substituir la lectura directa del gran poeta valenciano cuando se trate de conocer su obra, estudiarla o sencillamente entregarse a su paladeo. Agrupo estas versiones con la finalidad de que podamos disponer facilmente de una base que nos permita estudiar la extensión y la intensidad que tuvo la influencia de Ausiàs March en la poesía española de los mejores tiempos. [...] Evidentemente, en cierta medida el procedimiento es válido, pues muchos ingenios castellanos leyeron a Ausias March directamente; pero se llegaba a cierto punto en el que era difícil determinar este aspecto, pues otros, no conocedores de la que entonces denominaban «lengua lemosina», por fuerza tuvieron que recurrir a versiones castellanas, las de Baltasar de Romaní y Jorge de Montemayor principalmente. En cualquier otro poeta es fácil, en casos parecidos, prescindir del

vehículo intermedio; pero en Ausiàs March ello es imposible. El poeta valenciano es, evidentemente, un autor de difícil lectura y cuya interpretación dista mucho de ser tarea sencilla. Los traductores han hallado en todo tiempo escollos durísimos e incluso dificultades de comprensión gramatical, lo cual, si modernamente puede salvarse gracias a los adelantos de la filología, antes contribuyó a aumentar la fama de poeta que se dió a Ausias March.

Com acabem de veure en paraules de dos grans filòlegs, els traductors han constatat mitjançant la pràctica que no es pot traduir correctament sense entendre bé l'obra original, i, com comprovarem a continuació, les traduccions –i la seua anàlisi– ajuden a millorar el coneixement que tenim sobre tot allò que conté l'obra objecte d'atenció, des de la llengua a la seua contextualització històrica.

En l'època medieval, la concepció del procés de traducció se centrava en la transformació del text literari i es parava especial atenció a la qüestió de la *fidelitat*. El concepte de *fidelitat* en aquell temps podia fer referència tant al sentit com a la lletra de l'original, i les dues tradicions coexistien (Carmona 1999: 158-160; Santoyo 1999: 28). Però en l'actualitat cal tenir en compte que la llengua de l'Edat Mitjana és també un reflex de la seua cultura, de la seua forma de veure i sentir el món i, per tant, el traductor d'un text medieval no sols intentarà traslladar les paraules de l'original, sinó també captar i transmetre l'ambient històric, cultural i social del text per a així poder oferir als lectors «una lectura comprensible i fidel a la intenció de l'autor» (Riquer 1999: 103). Per tant, la traducció literària ha d'anar més enllà de la simple transferència d'informació lingüística i estilística (Martines 2002: 456). Naturalment, mai no es pot reproduir en l'obra traduïda totes les característiques de l'original, però típicament el traductor literari de textos medievals procurarà respectar al màxim l'originalitat, l'ambigüitat, el to i tots els trets distintius del text que està traduïnt, perquè només així la seua versió reflectirà, de la manera més aproximada possible, el sentit de l'original (Fuster 2008: 155-156).

La traducció d'obres antigues ens ofereix l'oportunitat de tornar a la vida una llengua i una cultura del passat, però no podem oblidar que el text original reproduceix una llengua i una cultura pròpies d'un moment històric determinat, i que açò condicionarà la nostra traducció. Amb tot, una de les principals dificultats a les quals ha de fer front tot traductor de textos medievals se centra en la llengua de l'original. La llengua evoluciona i les paraules prenen o perden connotacions i matisos que poden resultar rellevants per a la comprensió d'un text. Com bé explica el filòleg J. Rubio Tovar (1999: 48-54) quan estudia els problemes característics de la traducció de textos medievals, moltes paraules que apareixen en un original medieval no signifiquen el mateix en l'actualitat que en el moment en què es va escriure l'obra, ja que cap forma semàntica és atemporal, i el seu significat està determinat pel moment històric i cultural en què es va escriure el text.

Fernando Carmona (1999: 162) assenyala que el traductor d'un text medieval, a l'igual que ocorre amb totes les modalitats de traducció, està condemnat a ser intèrpret; la seua tasca no és sols expressar el text original en una altra llengua, sinó també, a més, ha d'intentar aconseguir que el text traduït que ha creat en la llengua terme transmeta al lector un món referencial inherent a l'obra original, que es troba especialment allunyat de la realitat actual. Així, les estratègies de traducció poden ser molt diverses, i resultaran adequades o no en funció de la finalitat que es plantege el traductor i les característiques del text (Fuster 2008: 156-161).

CURIAL E GÜELFA, TRADUIR PER A AJUDAR A INTERPRETAR EL CONTINGUT DE LA NOVEL·LA. PROBLEMES I SOLUCIONS POSSIBLES

La novel·la cavalleresca *Curial e Güelfa* (d'ara endavant *Curial*), considerada una de les obres fonamentals de la literatura catalana, ha estat envoltada d'enigmes des que tenim notícia de la seua existència. Desconeixem les circumstàncies en què va ser escrita aquesta obra del segle XV, ja que en l'únic manuscrit conservat no figura ni el títol de l'obra, ni el nom del seu autor, ni la data de la seua redacció, la qual cosa ha donat lloc a nombroses interpretacions i controvèrsies.

El *Curial* ha arribat als nostres dies com una obra anònima, encara que el seu autor ha deixat en ella alguns trets personals, com són el seu excel·lent coneixement del món cavalleresc, la seua cultura literària, el seu coneixement d'altres països o algunes vivències personals. Aquestes mostres de la cultura i vivències de l'autor són elements clau per a la interpretació de la intencionalitat de l'obra.

Si tenim en compte les nombroses referències a obres i autors clàssics –o a personatges literaris– al llarg de l'obra, no hi ha cap mena de dubte que l'autor del *Curial* havia de ser un bon coneixedor de la mitologia clàssica, de la literatura grecollatina, francesa, italiana, occitana, catalana i castellana; tenia una vasta cultura literària que sentia la necessitat d'exhibir, i aprofitava qualsevol oportunitat per a fer-ho. Per exemple, demostra una profunda erudició clàssica i italiana mitjançant citacions d'autors com Dante, Petrarca, Boccaccio o Virgili, o menciona famoses parelles d'enamorats com Tisbe i Píram, Amadís i Oriana, o Tristany i Isolda, i, en el passatge en el qual l'autor descriu la bellesa de Làquesis, l'autor ens remet directament a la lectura del fragment de la *Historia destructionis Troiae* de Guido de Columpnis quan aquest descriu la bellesa d'Elena.²

2. Tots els passatges de la novel·la *Curial e Güelfa* citats en aquest treball provenen de l'edició d'Antoni Ferrando (2007) publicada per Anacharsis Éditions (Toulouse).

“No vull musar en escriure per menut totes les circumstàncies de la sua bellesa, mas aquell qui ho voldrà saber llija Guido de Columpnis allà on descriu la bellesa de Elena, e sie content ab allò”. Llibre I, p. 75.

En l'actualitat tenim al nostre abast quatre edicions publicades del *Curial*, que també ha estat objecte de diverses traduccions, quatre de les quals al castellà, una a l'anglès, una al neerlandès, una al francès i una a l'alemany. Aquesta obra va ser objecte d'una edició per primera vegada el 1901 per part d'Antoni Rubió i Lluch. Posteriorment, el 1932, Ramon Miquel i Planas va realitzar una nova edició per a la col·lecció Biblioteca Catalana. Ramon Aramon i Serra va dur a terme una altra edició, en tres volums, entre els anys 1930 i 1933 per a l'Editorial Barcino. Aquestes edicions no segueixen els criteris actuals per a l'elaboració d'edicions crítiques i, sobretot, no tenen presents, per evidents raons cronològiques, els avanços filològics referits al *Curial* dels últims anys. Per aquest motiu cal destacar l'edició filològica realitzada per Antoni Ferrando i publicada el 2007 per Anacharsis Éditions, el text de la qual utilitzem com a text base en aquest treball.

La primera traducció al castellà, publicada el 1920, va ser la realitzada per Rafael Marquina, basada en l'edició llavors existent d'Antoni Rubió i Lluch. Marquina va realitzar una traducció comunicativa, amb una finalitat divulgadora, en la qual va decidir distribuir el contingut dels tres llibres en uns epígrafs de la seua collita per a facilitar-ne així la lectura. Aquesta és una traducció que, encara que transmet el sentit general de l'obra, si ens fixem en passatges concrets s'allunya prou del sentit del text original, comet algunes errades o, fins i tot, es deixa paràgrafs o oracions sense traduir. El mateix Marquina (1920: 6) declara que, atenent al seu desig de divulgar aquesta obra:

No tiene esta traducción pretensión de erudita, sino deseos de vulgarizadora. Atendiendo a ello, se ha vestido el traje de cada día, sin apelar a la ostentación y pompa del castellano viejo. Sólo en algunos giros demasiado característicos, y en la línea general del estilo —curva graciosa, se ha procurado conservar la equivalencia exacta. En la traducción de algunos nombres imaginarios se ha atendido más a la semejanza que a la significación.

El 1982 Pere Gimferrer va realitzar una nova traducció al castellà que segueix l'edició filològica d'Aramon i Serra, l'organització de la qual reproduceix, i que, així mateix, té en compte l'edició de Miquel i Planas i les aportacions d'altres estudiosos per a dilucidar el significat dels fragments més complicats. Opta per la via contrària a Marquina, és a dir, vestint-se amb un vestit que no és precisament el de cada dia. Aquesta és una traducció que es caracteritza per la seua fidelitat i, sovint, literalitat, al text original. En general aquest text és tan extremadament fidel a la llengua de l'original, que alguns fragments resulten de difícil comprensió per als seus lectors.

L'última traducció publicada al castellà d'aquesta obra ha estat la realitzada per Júlia Butinyà l'any 2003 a fi de commemorar el 90 aniversari del doctor Martí de Riquer. Aquesta traducció és —com la de R. Marquina— una traducció comunicativa

amb un propòsit divulgador i, encara que segueix criteris totalment diferents, Butinyà (2005: 40-41) ha tingut en compte la traducció de Pere Gimferrer a l'hora de traduir els passatges més obscurs de l'obra. Com ella mateixa explica, la seua actitud a l'hora de traduir el *Curial* ha estat molt més propera a la de Martí de Riquer en la seua traducció *ad sententiam* de *Lo Somni* que a la traducció *ad verbum* del *Curial* de P. Gimferrer, i utilitza la comparació entre diversos fragments d'aquestes ambdues traduccions de l'obra per a exemplificar els criteris traductològics que ha seguit, i diferenciar-los dels utilitzats per P. Gimferrer.

La professora Pamela Waley va publicar el 1982 una traducció a l'anglès del *Curial*, en el pròleg de la qual manifestava que pretenia ser fidel a l'original en tots els aspectes, i obtenir així com a resultat un text comunicatiu i comprensible per als lectors de parla anglesa. El 1996 es va publicar a Amsterdam la traducció al neerlandés del *Curial e Güelfa* realitzada per Bob de Nijs. L'any 2007 Jean-Marie Barberà va publicar en Anacharsis Éditions l'única traducció al francès d'aquesta obra fins a l'actualitat, una traducció que segueix el text establert per l'edició de l'original d'Antoni Ferrando. I, més recentment, l'any 2008, Gret Schib Torra realitzà una traducció a l'alemany, que segueix el text de l'edició de Ramon Aramon i Serra, publicada per l'editorial LIT Verlag en col·laboració amb l'editorial Barcino.

Com acabem de veure, el *Curial* ha estat traduït diverses vegades. Aprofitem aquesta ocasió per a donar a conèixer una nova traducció del *Curial* al castellà —realitzada per l'autora d'aquest treball com a part de la seua tesi doctoral— que es publicarà en breu i que intenta omplir un buit existent en l'actualitat pel que fa a les traduccions a aquesta llengua ja publicades anteriorment. Aquesta és una traducció d'enfocament filològic que pretén transmetre amb rigor i precisió l'esperit, l'estil i el sentit de l'obra original —i servir-li fidelitat, en la mesura del possible, tot i evitant una literalitat extrema, i sempre amb la intenció que açò no vaja en detriment de la seua qualitat literària— i que proporciona al lector un important aparat crític que facilita la seua comprensió de l'estil i el lèxic de l'original, i, igualment, l'informa dels fets històrics, de les influències literàries, etc. que apareixen de forma explícita en el text creat per l'anònim autor català. A més, aquesta nova traducció és l'única traducció a l'espanyol realitzada fins al moment que segueix la recent edició crítica d'Antoni Ferrando.

Al llarg d'aquest procés de traducció del *Curial* vam tenir l'ocasió de comprovar personalment la importància de l'acarament de les diverses edicions i traduccions d'una mateixa obra a fi de poder estudiar el sentit dels seus fragments més difícils d'entendre i aconseguir així tenir una visió més completa i fidel de la intenció de l'autor del *Curial* en escriure'ls, ja que —com hem dit abans— un text literari no conté sols històries o frases, sinó que conté la imatge que l'autor vol donar de la realitat que l'envolta. Vam poder constatar que l'anàlisi contrastiva de les edicions i traduccions de què ha estat

objecte una obra és una font imprescindible per a obtenir informació molt interessant, tant des del punt de vista literari com lingüístic i que constitueix una magnífica ocasió per a l'estudi de la recepció d'una obra i per tal de comprovar el grau de *fidelitat* de les seues traduccions (Fuster 2007: 17-21 i Fuster 2010; Martines 2006 i 2007). Per tant, vam decidir aprofitar el grau de desenvolupament que han assolit en l'actualitat les Tecnologies de la Informació i la Comunicació (TIC) i aplicar-les a la realització d'una anàlisi contrastiva del text original del *Curial* (edició d'Antoni Ferrando) amb les seues traduccions al castellà, anglés, francès i alemany abans esmentades. Aquesta anàlisi ens permetrà reflexionar sobre la manera en què l'anònim autor va redactar l'obra i quin era el sentit de cadascun dels mots que hi va utilitzar, així com si en les respectives traduccions s'ha interpretat de la mateixa manera el sentit del text, especialment dels seus passatges més obscurs.

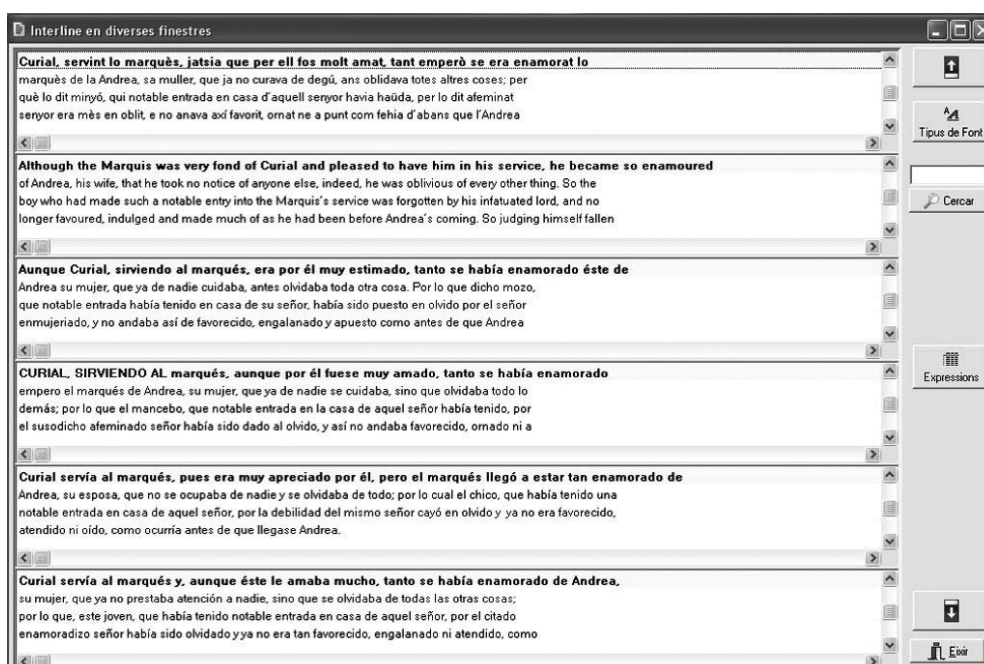
A continuació comentarem quatre passatges del *Curial* que han causat problemes d'intel·lecció en els seus traductors i comprovarem la utilitat d'acabar un text original amb les seues traduccions a fi de veure diferents interpretacions d'un mateix fragment. Així demostrarem com aquesta anàlisi facilita la comprensió del sentit o de la intencionalitat dels passatges més complexos del *Curial* a fi de poder realitzar una nova traducció d'aquest text més fidel a la intenció del seu anònim autor, com ha estat el nostre cas.

Amb aquest treball no pretenem assenyalar errades o defectes de les traduccions del *Curial*, sinó demostrar com les noves tecnologies aplicades a l'anàlisi contrastiva d'edicions i traduccions ens ajuden a acabar d'una manera més efectiva diversos textos i així poder tenir al nostre abast alhora interpretacions diferents d'un mateix text, ja que les eleccions de cada traductor són fruit d'una lectura i una interpretació pròpia del text original, i responen a uns criteris traductològics molt concrets. Com hem dit ja anteriorment, l'estudi d'aquestes interpretacions és molt útil a fi de trobar les solucions lèxiques més escaients per a la traducció d'un passatge de difícil comprensió, ja que tenim l'avantatge de poder aprofitar esforços i estudis anteriors.

Aquesta anàlisi s'ha realitzat mitjançant la utilització del programa *INTERLINEPRO*,³ aplicació informàtica que ens permet acabar automàticament diversos textos al mateix temps, ja siguin diferents edicions o traduccions d'un mateix text –o textos diferents que ens interesse acabar– i així veure d'una manera clara com un mot, locució o sintagma ha estat editat o traduït de diverses maneres pels diferents editors o traductors. En la imatge que tenim a continuació mostrem una de les possibilitats d'acarament contrastiu de textos que permet aquesta aplicació –en aquest cas tenim un fragment

3. *InterlinePro* és una aplicació informàtica generada al si del Projecte Institucional de Recerca "IVITRA" de la Universitat d'Alacant pel Prof. Dr. Vicent Martines, Dra. M. Àngels Fuster i Dra. Elena Sánchez junt amb l'empresa d'enginyeria informàtica i telecomunicacions Kiobus Ingenieros (Alcoi).

del text original del *Curial* acarat amb les seues traduccions a l'espanyol i a l'anglès—, tot i que el format que utilitzarem en els exemples ha estat adaptat al format d'aquest treball.

Abreviatures:

TO: edició del *Curial e Güelfa* d'Antoni Ferrando (2007).

Marq: traducció a l'espanyol del *Curial e Güelfa* de Rafael Marquina (1920).

Gimf: traducció a l'espanyol del *Curial e Güelfa* de Pere Gimferrer (1982).

But: traducció a l'espanyol del *Curial e Güelfa* de Júlia Butinyà (2003).

Fust: traducció a l'espanyol del *Curial e Güelfa* de M. Àngels Fuster (2009).

Wal: traducció a l'anglès del *Curial e Güelfa* de Pamela Waley (1982).

Barb: traducció al francès del *Curial e Güelfa* de Jean-Marie Barberà (2007).

Schib: traducció a l'alemany del *Curial e Güelfa* de Gret Schib Torra (2008).

*Mudat, axí que no restava a mudar sinó los comiats. Llibre I, p. 86.*⁴

TO: E començà a trametre la sua roba, e féu-se una roba de llera negra, en la qual féu brodar un falcó encapellat, *mudat, axí que no restava a mudar sinó los comiats*.

Marq: Comenzó a aparejar su ropa, y una se hizo de seda negra y bordada en ella un halcón. *No le quedaba por cumplir, pues, más que las despedidas*.

Gimf: Y empezó a enviar su ropa, y se hizo un vestido de tejido negro, en el cual mandó bordar un halcón tocado ricamente, *de modo que no faltaba sino despedirse*.

But: [...] se hizo también un vestido de tejido negro, en el que hizo bordar un halcón encapirotado y engalanado. Y empezó a enviar su vestuario, *de modo que no faltaban más que las despedidas*.

Fust: Empezó a enviar su ropa y se mandó hacer un traje de tela negra de Lers, en el que mandó bordar un halcón encapirotado, *mudado, que no le quedaba por mudar sino las plumas rémiges*.

Wal: He began to send off his baggage, and he had made for himself a gown of black Flemish cloth on which was embroidered a hooded falcon mewing, *or changing its feathers, so nothing remained save for him to exchange farewells*.

Barb: Il commanda sa robe, <en toile> de Leers noire, sur laquelle il fit broder un faucon mué chaperonné, *de sorte qu'il ne restait plus qu'à agiter la main en signe d'adieu, comme l'oiseau de proie bat de l'aile*.

Schib: Er lie seine Sachen abschicken und gab ein Gewand aus schwarzem Stoff in Auftrag, auf dem ein Falke mit Haube gestickt werden sollte. *Und so blieb ihm nur noch der Abschied*.

CONTEXT: En el llibre primer, Curial defensa, junt amb Jacob de Cleves, la duquesa d'Ostalriche, que ha estat acusada d'adulteri, i allí Curial coneix la seua germana, Làquesis, i se n'enamora. Posteriorment, Curial ha de partir cap al torneig de Melú i s'acomia de Làquesis. Aquest fragment descriu amb detall com era la roba de llera negra que Curial ordena fer a fi d'emportar-se-la al torneig.

En aquest fragment podem trobar un exemple d'una interpretació o intel·lecció incompleta o inexacta per part dels traductors anteriors del *Curial* a l'espanyol, a l'anglès i a l'alemany, ja que no han sabut reconèixer i interpretar dos termes pertanyents al llenguatge d'especialitat de l'ornitologia, com són *mudar* i *comiat*.

En el passatge que mostrem acarat en l'anàlisi contrastiva anterior podem veure una descripció detallada d'una peça de roba de Curial, en la qual ell fa brodar un falcó encapellat, és a dir, com explica *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB) d'A. M. Alcover i F. de B. Moll, s.v. «encapellar», un falcó de caça amb «un cobricap que

4. Les pàgines que s'indiquen abans de cada exemple fan referència a les pàgines de l'edició de l'original on podem trobar aquest fragment (Antoni Ferrando, 2007).

només els deixava al descobert el bec». L'autor del *Curial* mostra en aquest fragment el seu coneixement del món de l'ornitologia, ja que, a més de dir que el falcó està encapellat, ens diu que és un falcó ja mudat, és a dir, que és un falcó que ja ha sofert la caiguda i renovació de les plomes⁵ i al qual «no restava a mudar sinó los comiats». El terme *comiat*, com tots sabem, pot significar *acomiar-se*,⁶ però en el llenguatge de l'ornitologia vol dir una cosa molt diferent. El DCVB, s.v. «comiat²», defineix *comiat* com la «ploma de la punta de l'ala d'una au de caça». Així mateix, a fi de buscar un equivalent en llengua castellana, vam optar per buscar textos pertanyents a l'àmbit de l'ornitologia, especialment glossaris de terminologia específica,⁷ i vam trobar l'equivalent exacte que necessitàvem. L'equivalent de *comiat* en llengua castellana dins el context ornitològic és *pluma rémige*, que el *Diccionario de la Real Academia Española* (DRAE) defineix com, s.v. «rémige», «pluma remera de las alas de las aves»; si busquem més informació, s.v. «remera», el DRAE ens diu que aquest terme fa referència a «cada una de las plumas grandes con que terminan las alas de las aves». En la nostra opinió, aquest és el significat més escaient en el context que hem descrit, ja que l'autor ens descriu amb gran realisme i detall, utilitzant fins i tot terminologia específica d'aquest àmbit, com és l'au de caça que Curial ordena brodar en la seua roba.

Els traductors anteriors han interpretat *comiat* amb el sentit d'*acomiar-se*, com podem veure en l'anàlisi contrastiva, és a dir, interpreten que a Curial no li queda res més a fer que acomiar-se abans de partir al torneig de Melú. És interessant veure com Pamela Waley sí que reconeix i tradueix el terme *mudat* com que el falcó ja ha canviat les plomes «changing its feathers», però sembla que no acaba d'entendre que *comiat* és un tipus de ploma, i opta per la interpretació que Curial s'acomia de la gent que l'envolta, ja que no li queda per fer cap cosa més. En la seua traducció al francès, Jean-Marie Barberà sí que comprén el significat d'aquesta terminologia específica de què fa ús l'anònim autor del *Curial*, però interpreta que l'autor fa un joc de paraules amb el fet d'acomiar-se i el moviment de la ploma de la punta de l'ala d'una au de caça, joc que explica en una nota al peu de pàgina.

5. En DCVB, s.v. “mudar”, [fer la muda; sofrir un animal la caiguda i renovació de plomes, pèls, dents, epidermis, etc.]. En el DRAE, s.v. “mudar”, [dicho de un ave: desprenderse de las plumas].

6. En DCVB, s.v. “comiat”, [licència per a anar-se'n una persona de la companyia del seu superior].

7. Vid. Glosario de la Junta de Andalucía, p. 134.
http://www.juntadeandalucia.es/medioambiente/web/Bloques_Tematicos/Estado_Y_Calidad_De_Los_Recursos_Naturales/Fauna/Cernicalo_primilla/anexos.pdf (18 juliol 2009).

Costuma d'albines. Llibre II, p. 168

TO: —Yo cerch un cavaller qui, pochos dies ha, vencé vuyt cavallers e tolgué la mala *costuma d'albines*, per què us suplich que, si res ne sabets, que m'o vullats dir, car yo li contaré unes noves que li plauran molt.

Marq: —Busco a aquel que pocos días hace a ocho venció, rompiendo la mala *costumbre de aprisionar doncellas*, por lo que os suplico que me digáis de él lo que supiereis, que nuevas he de darle que han de placerle mucho.

Gimf: —Yo busco a un caballero que, hace pocos días, venció a ocho caballeros y quitó la mala *costumbre de mañería*; por lo que os suplico que, si algo de él sabéis, me lo queráis decir, porque yo le contaré unas nuevas que le placarán mucho—.

But: —Yo busco a un caballero que hace pocos días venció a ocho caballeros y quitó esa mala *costumbre de derecho forzoso*; por lo que os suplico que, si conocéis su rastro, tengáis la bondad de decírmelo, porque tengo que informarle de cosas que le gustarán mucho.

Fust: —Yo busco a un caballero que, hace pocos días, venció a ocho caballeros y quitó la mala *costumbre del derecho forzoso sobre las doncellas*; por lo que os suplico que, si algo sabéis, me lo queráis decir, pues yo le contaré unas nuevas que mucho le complacerán.

Wal: 'I am seeking a knight who, a few days ago, vanquished eight knights and so rid the world of the evil *practice of confiscation*' replied the herald. 'If you know anything of him, please tell me for I have some news which he will be glad to hear.'

Barb: —Je cherche un chevalier qui, il y a peu, a vaincu huit autres chevaliers et supprimé la mauvaise *coutume des Albains*. Si vous savez quelque chose, je vous supplie de bien vouloir me le dire, car je lui rapporterai des nouvelles qui le réjouiront beaucoup.

Schib: "Ich suche einen Ritter, der vor wenigen Tagen acht Ritter besiegt hat und den schlechten *Brauch der gewaltsamen Aneignung* aufgehoben hat. Und deshalb bitte ich euch, es mir zu sagen, wenn ihr etwas davon wisst, und dann werde ich ihm erzählen, was ihm sehr gefallen wird".

CONTEXT: En el llibre segon, en el camí a Melú, Curial lluita i venç diversos cavallers que volien prendre per la força la seua donzella Festa després d'haver lluitat contra ell al·legant un costum dels cavallers errants, i defensa també altres donzelles que havien estat preses per la força als seus cavallers i les allibera. Uns capítols després, quan Curial està en companyia dels cavallers aragonesos en un hostal, un herald pregunta pel cavaller que «tolgué la mala *costuma d'albines*».

En aquest context, aquest costum anomenat «d'albines» que un cavaller elimina després d'haver lluitat contra diversos cavallers sembla fer referència al fet que Curial lluita contra diversos cavallers en el camí cap a Melú a fi que no s'emporten per la

força les donzelles que els acompanyen, ja que, a continuació, aquest mateix herald diu que aquest cavaller és per fama i per obra el millor cavaller del món i que una noble donzella –Làquesis– el busca. Per tant, si tenim en compte el que ens diu el context, el costum d'albines fa referència en el *Curial* al costum que alguns cavallers tenien de prendre per la força les donzelles que acompanyaven altres cavallers. El DCVB, s. v. «albines», ens diu que aquest terme «sembla referir-se al costum de prendre per força les donzelles acompanyades de cavallers, que s'era introduïda dins França segons conta la citada novel·la de *Curial e Güelfa*» i aquesta és la única obra literària que cita com a referència per a definir el seu significat. Anfós Par (1928: 67) defineix aquest costum com: «en francès antich era *aubine* (modernament *aubaine*), usatge feudal segons lo que los forasters no podien disposar de llurs bens, qui, a llur mort, passaven al fisch. Aquest 'mal ús' feu aplicar dita paraula a tot ço que s'obté per la força».

Aleshores, en principi el significat del terme en el context d'aquesta obra sembla clar, però —a l'hora de fer una traducció— cal buscar un equivalent en la llengua terme. En el cas de la nostra traducció, vam intentar buscar un equivalent en llengua castellana, però aquesta no va ser una tasca fàcil i no vam trobar un terme que fera referència a aquest costum en els diccionaris de referència ni en textos de temàtica cavalleresca medieval, per la qual cosa vam decidir intentar explicar en la nostra traducció a què feia referència aquest costum, a fi que els nostres lectors captaren plenament el seu significat. Mitjançant l'acarament contrastiu de les traduccions anteriors, vam comprovar que la major part dels traductors havien interpretat de la mateixa manera el significat d'*albines* (costum de prendre per la força alguna cosa) i havien optat per solucions semblants. Cal destacar, però, que Pere Gimferrer opta per traduir *albines* per un costum que existia en l'Edat Mitjana anomenat *mañería* en castellà. El DRAE defineix aquest costum, s.v. «mañería», com el «derecho que tenían los reyes y señores de suceder en los bienes a los que morían sin sucesión legítima», però aquest no és exactament el sentit que té *albines* en aquest passatge del *Curial*. I Jean-Marie Barberà opta per traduir *albines* per *coutume des Albains* i justifica aquesta decisió en una nota a peu de pàgina, en la qual explica que aquest costum té el seu origen en el fet que Ròmul, net de Numitor, rei de la ciutat d'Alba Longa, va crear la ciutat de Roma, però aquesta ciutat estava poblada en la seua majoria per homes i desproveïda de dones, per la qual va decidir recórrer a la violència i raptar dones a fi de garantir la seua continuïtat (el rapte de les sabines).

Taula de Perusa. Llibre II, p. 233

TO: Ab tot axò, a Aznar fonch vijares que aquest fet duràs molt, e, acostant-se, volgué ajudar a Curial, alçant la hatxa per ferir lo Sangler; mas Curial cridà grans crits:

—Lexats-lo'm, que yo us faç segur que per aquesta batalla no seurà primer en la *taula de Perusa*.

Marq: Con todo ello, parecióle a Aznar que este encuentro había aún de durar mucho, y alzando el hacha y acercándose a Curial quiso ayudarle hiriendo a su enemigo; pero Curial dió grandes voces:

—Dejadlo, que yo os aseguro que por esta batalla no será primero en la *mesa de Perusa*.

Gimf: Con todo eso, a Aznar pareció que aquel hecho duraba mucho, y, acercándose, quiso ayudar a Curial, alzando el hacha para herir al Jabalí; mas Curial gritó con grandes voces: —Dejádmelo, que yo os aseguro que por esta batalla no se sentará el primero en la *mesa de Prusia*—.

But: A todas estas, a Aznar le pareció que eso se alargaba demasiado y, acercándose, quiso echar una mano a Curial y levantó el hacha para darle a Jabalí; pero Curial atronó a gritos:

—Dejádmelo, que yo os aseguro que de esta batalla no se *llevará la palma*.

Fust: Con todo, a Aznar le pareció que este hecho duraba mucho y, acercándose, quiso ayudar a Curial levantando el hacha para herir al Jabalí; pero Curial dio fuertes voces:

—Dejádmelo, que os aseguro que por esta batalla no se sentará el primero en la *mesa de Perusa*.

Wal: In spite of this it seemed to Aznar that the combat would continue a long time, and he approached to help Curial, raising his axe to strike the Boar. But Curial shouted to him 'Leave him to me. I assure you that on account of this battle he will not be the first to take a seat at the *table of Paresse*.'

Barb: Aznar pensa malgré tout que l'affaire allait traîner en longueur ; il s'approcha et voulut aider Curial, levant sa hache pour frapper le Sanglier, mais le jeune homme lui cria :

—Laissez-le-moi ; je vous assure qu'après cette bataille il ne sera pas premier à la *table de Pérouse*.

Schib: Nun schien es Aznar, dass diese Sache lange dauerte; er ging an Curials Seite und wollte ihm helfen, indem er die Axt erhob, um den Eber zu treffen; doch Curial schrie laut: "Lasst ihn mir! Ich garantiere Euch, dass er nach diesem Kampf nicht *zuoberst am Ehrentisch* sitzen wird".

CONTEXT: Aquest fragment pertany al llibre segon del *Curial*, capítol 102 de l'edició d'A. Ferrando. Curial està lluitant contra el Sanglier de Vilahir, i el seu company Aznar d'Atrossillo contra Guillalmes de la Tor, que acompanya el Sanglier en aquest combat. Aznar pensa que Curial està en perill i vol anar a ajudar-lo, però Curial li diu que no cal, que el Sanglier «no seurà primer en la taula de Perusa».

Pensem que el que volia dir Curial és que el Sanglier, per aquella batalla, no rebrà tots els honors, és a dir, que no guanyarà la batalla, però cal dir que aquesta

interpretació serà fidel a la intenció de l'autor segons el significat concret que tinga aquesta referència a la «taula de Perusa». Fer una traducció literal és una tasca senzilla i el sentit que tal volta té aquesta expressió es pot comprendre més o menys pel context, però—atés els objectius que ens hem proposat en realitzar la traducció del *Curial* que hem presentat— volíem incloure en l'aparat crític una nota que explicara a què fa referència exactament *Perusa*. Què era Perusa? Pot fer referència d'alguna manera a un orde de cavallers, semblant al de la Taula Redona? Per exemple, d'una banda, Pere Gimferrer opta per traduir *Perusa* per *Prússia*, i explica en una nota al peu la seua justificació, com veurem a continuació; de l'altra, Júlia Butinyà, seguint els criteris comunicatius que caracteritzen la seua traducció, ha decidit eliminar la referència a *Perusa* i explicar el que per a ella significa en aquest context: el Sanglier «de esta batalla no se no se llevarà la palma», és a dir, no guanyarà la batalla, interpretació que concorda amb la nostra. Així mateix, Gret Schib també ha decidit eliminar la referència explícita a *Perusa* i en la seua traducció també explica el que per a ella significa aquest fragment, que el Sanglier, per aquesta batalla, no seirà en el lloc més honorable de la taula.

Si agrupem les diferents interpretacions que d'aquest fragment han fet els editors i traductors del *Curial*, podem veure que no hi ha un consens pel que fa al significat d'aquest terme. *Perusa* pot fer referència a un orde teutònic de cavallers de la regió de Prússia. Justificació recolzada pel DCVB, s.v. «perusa», terme que defineix com «forma antiga de Prússia, nom d'una regió de l'Europa central que fou conquistada en l'Edat Mitjana pels cavallers de l'Orde Teutònic, d'on vingué el costum d'anomenar aquests cavallers de Perusa, Orde de Perusa, i Taula de Perusa les seves reunions». Aquesta accepció justificaria la traducció de P. Gimferrer, que en una nota al peu explica «es decir, en la mesa de los caballeros teutónicos. Se ha especulado si esta expresión “taula de Perusa”, que aparece también en Ausiàs March, aludía a alguna gran mesa proverbial de Perugia, en Italia, o a la clásica “mesa de Parusia”; pero lo más probable parece ser que deba entenderse que alude a Prusia y a los teutones».

I també pot fer referència a una taula a la qual es fa referència en el Nou Testament, en la qual tots ocuparem el nostre lloc quan arribe la fi del món i que fa referència a la segona vinguda de Crist per a salvar la humanitat. Però la denominació correcta seria *Parusia*, no *Perusa*. Si tenim en compte el context textual, no sembla que aquesta opció siga plausible, ja que, si Curial matara el Sanglier, possiblement aquest sí que seuria primer a aquesta taula, almenys ho faria abans que Curial.

R. Miquel i Planas (1920: 31-39), en la introducció a la seua edició, després d'una llarga exposició sobre aquest tema i l'anàlisi d'aquesta expressió també en Ausiàs March, diu que «ha de tractarse, donchs, segons totes les apariències, d'una taula simbòlica a la qual se pot seure després de mort», i la identifica amb la taula mística de la *parusia* de Crist, però com hem vist,ensem que el context de batalla i la manera com utilitza aquesta expressió Curial, no sembla recolzar aquesta idea.

Jean-Marie Barberà (2007: 248), en la nota al peu de la seua traducció corresponent a Perusa, explica aquestes possibles interpretacions, i descarta la possibilitat que aquest fragment del *Curial* pugua fer referència a la *taula de la Parusia*. Ell s'inclina per creure que la *taula de Perusa* fa referència a la taula de cavallers teutons.

Per la nostra part, no acabàvem de veure clara la presència d'uns cavallers teutons en el context del *Curial* i, d'acord amb els criteris de la nostra traducció, vam decidir escorcollar una mica més sobre aquesta expressió. Hem obtingut uns resultats que, sense ser definitius encara, presentem a continuació i hem inclòs en una nota al peu de pàgina en la nostra traducció.

En primer lloc vam fer servir les noves tecnologies a fi de comprovar si aquesta es trobava en alguna de les obres clàssiques que apareixien en el corpus digitalitzat del projecte IVITRA⁸ i després vam fer una altra cerca a Internet. I vam trobar dues referències als *cavallers de Perusa* en dues obres historiogràfiques del s. xv, sempre identificant aquests cavallers amb valents cavallers gots famosos per la seua valentia i les seues gestes cavalleresques:

Vid. Pere Tomic (1438), *Històries i conquestes del realme d'Aragó e Principat de Catalunya*, Introducció, transcripció, notes i índex a cura de Joan Iborra.

Lo dit arquebisbe recita aquest riu és dit hui lo riu de la Glassa. E après de aquí són los cavallers de Perussa. És veritat que là ha fonts e banys.

[Molts] altres philòsophs e doctós //^{1v} han scrit la potència dels gots que ab lur cavalleria e bel·licosament guanyaren los regnes de Sicília ab los grans munts; après guanyaren e s'occuparen, segons los philòsophs scriuen, los regnes e partides d'Àsia, Armènia, Índia, Jònia òlia. E pot ésser dit en veritat que venceren.

Vid. Berenguer de Puigpardines (1462) *Sumari d'Espanya*, València, Universitat de València, edició de Joan Iborra.

E de aquí ençà se són dits los *cavallers de Perussa*, la potència dels quals gots molts filòsops an escrit. Com ab molt esforç e bel·licosa cavalleria guanyaren Cecília, e Àsia, e Armina e èndia. E après que habueren, ab armes, descorregut tot lo món, foren fets molt benignes. E vingueren per ciència a gran glòria eternal, e feren-se crestians. [Puigpardines 1462: 47]

8. Aquesta cerca s'ha realitzat mitjançant l'aplicació informàtica *Metaconcor*, desenvolupada al si del projecte institucional IVITRA pel Prof. Dr. Vicent Martines, la Dra. M. Àngels Fuster i la Dra. Elena Sánchez junt amb l'empresa d'enginyeria informàtica i telecomunicacions Kiobus Ingenieros (Alcoi).

Aquest Ricardo fon bon rey e cathòlich cristià. E lançà los arians de la terra. Lo loch on estava aquest rey e a més aturava en la ciutat de Perussa, ço és, en Tolosa. [Puigpardines 1462: 48]

L'objectiu principal d'aquestes obres historiogràfiques era recopilar informació sobre les llegendes més importants que justificaven i narraven l'origen mític del comtat de Barcelona i els reis de la Corona d'Aragó, amb la finalitat de magnificar els seus orígens i justificar la seua superioritat. Per tant, no és estrany que portaren els seus drets fins a l'emperador Carlemany i afirmaren que el seu fill Lluís va ser el primer en concedir-los privilegis. Pel que fa açò, aquestes obres mostren una imatge "llegendària" dels cavallers gots, els descriu com sers rossos, forts, valents, experimentats i molt bons en l'ús de les armes, i grans conqueridors. Tal volta aquesta imatge estiguera molt difosa en el segle xv i això justificaria aquesta referència en el *Curial*, ja que implicaria que el cavaller contra el qual lluita Curial no seria mai digne de formar part dels valents cavallers de Perusa. A més, cal destacar que el fragment de l'obra de B. de Puigpardines al qual fem referència identifica la denominació *Perussa* amb la ciutat o regió de Tolosa, o, tal volta, amb una ciutat del regne visigot de Tolosa.

Per aquest motiu, pensem que probablement Curial fa referència en aquest context a aquests *cavallers de Perussa*, cavallers gots, valents i hàbils amb les armes, tot i que aquest és un tema que encara continuem investigant. Per tant, el Sanglier, a causa de la batalla que fa contra Curial, no serà tan valent ni guanyador com els cavallers de Perussa, ni serà mai digne de seure amb ells. A més, aquestes obres historiogràfiques podrien constituir un element que reafirmara la idea que el *Curial* possiblement va ser escrit a mitjan segle xv, i pensem que és probable que el seu anònim autor coneguera i llegira, almenys, l'obra de Pere Tomic.

Livell / Subeumetria. Llibre III, p. 348

TO: Aprés d'aquesta, ja pus prop de Baco, havia una altra reyna, e tenia un *livell* en la una mà, e en l'altra un compàs; e tres donzelles que li staven davant, segons los cartells de lurs pits apellades Altimetria, Planimetria e *Subeumetria*.

Marq: Después de éstas, más cerca de Baco, había otra reina que tenía un *nivel* en una mano y en la otra un compás; tres doncellas tenía delante, llamadas, según los carteles de sus pechos, Altimetría, Planimetría y *Submetría*.

Gimf: Después de ésta, ya más cerca de Baco, había una reina, y tenía un *librito* en una mano, y en la otra un compás; y tres doncellas que estaban ante ella, según los carteles de sus pechos llamadas Altimetría, Planimetría, *Subeumetría*.

But: Tras ésta, más cerca aún de Baco, había otra reina que tenía un *librito* en una mano y en la otra un compás; delante suyo tenía tres doncellas, llamadas, según los carteles de sus pechos, Altimetría, Planimetría y *Subeumetría*.

Fust: Después de ésta, aún más cerca de Baco, había otra reina que llevaba un *nivel* en una mano y un compás en la otra; y tenía tres doncellas delante, llamadas según los carteles en sus pechos Altimetría, Planimetría y *Subeumetría*.

Wal: Beside her and nearer to Bacchus stood another queen, who held a *level* in one hand and a pair of compasses in the other, and three maidens were in front of her, whose names, according to the letters on their breasts, were Altimetria, Planimetria and *Subeumetria*.

Barb: Après celle-ci, encore plus près de Bacchus, on voyait une autre reine, un *petit livre* dans une main et un compas dans l'autre. Les trois jeunes filles qui se trouvaient devant elle se nommaient, d'après les écriteaux qu'elles portaient sur la poitrine, Altimétrie, Planimétrie, *Submétrie*.

Schib : Daneben stand eine Königin, die ein *Heft* in der einen Hand hielt und in der einen einen Zirkel. Vor ihr standen drei Mädchen, die Altimetrie, Planimetrie und *Stereometrie* hießen.

CONTEXT: En el llibre tercer, Baco, denominat déu de la ciència per l'autor, s'apareix en somnis a Curial i l'invita a tornar a l'estudi i la disciplina. En aquest somni, Baco està envoltat de reines i donzelles, cadascuna de les quals té per nom una disciplina del saber. En aquest fragment una de les reines porta en les mans un *livell* i un compàs, i les donzelles que l'acompanyen tenen per nom Altimetria, Planimetria i Subeumetria.

En aquest fragment trobem dos termes que poden plantejar dubtes al traductor. Un d'aquest és la referència a un dels objectes que té la reina en les mans, el *livell*. Què és un *livell*? El DCVB, s.v. «llivell», «nivell», ens diu que aquest objecte és un «aparell per a comprovar l'horitzontalitat d'una línia o d'un pla, o per a tirar visuals horitzontals que serveixen per a determinar la diferència d'altura entre dos punts». En l'actualitat un equivalent en llengua castellana pot ser *nivel*, o fins i tot, un terme més general i menys específic, *regla*. Aquesta interpretació concordava amb el context, ja que el fet que la reina portara un nivell i un compàs, i anara acompanyada per unes donzelles amb els noms d'Altimetria i Planimetria –subdisciplines de la geometria–, ens va fer pensar que aquesta reina podia ser una representació metafòrica de la ciència de la Geometria.

Però, com aquest passatge seguia plantejant-nos dubtes, vam recórrer una vegada més a l'anàlisi contrastiva de les traduccions precedents per a veure com els traductors precedents havien interpretat aquest fragment. La nostra sorpresa va ser comprovar que P. Gimferrer, J. Butinyà, J. M. Barberà i G. Schib havien traduït *livell* per *libritol*/*petit livre*/*Heft*, però també vam comprovar que la nostra interpretació concordava amb la de R. Marquina i P. Waley. Una nota al peu de la traducció de Jean-Marie Barberà sobre aquest passatge –en la qual explica que aquesta reina era la Geometria– reafirmava la nostra interpretació, per la qual cosa vam decidir investigar quina era la representació metafòrica de la Geografia i amb quins objectes se la solia

representar. M. A. Toajas Roger (1989) explica en un estudi sobre la representació de l'arquitectura i la geometria que, en referència a la geometria:

La imagen alegórica consiste en una figura femenina que lleva o se acompaña de cualquiera de los instrumentos siguientes, o varios al mismo tiempo: compás, plomada, nivel, escuadra, regla, cartabón, cuadrante, sólidos geométricos (esfera, cubo, tetraedro), esfera armilar, tablilla o pliego con dibujos tomados de los principios euclidianos o de otras aplicaciones de la Geometría. (Toajas Roger 1989)

Aquest estudi i el fet que la Geometria es representara segles enrere al·legòricament amb un compàs i un nivell va reafirmar la nostra interpretació inicial i vam decidir traduir *livell* per *nivel*. El segon terme que planteja dubtes és *Subeumetria*, ja que no l'hem trobat documentat enlloc fins ara i no hem descobert a quina possible àrea del coneixement pot fer referència en aquest passatge. Lola Badia (1987: 285) —en el seu article sobre la interpretació de la visió en somnis en la qual s'insereix aquest passatge— opina que probablement aquest terme correspon a una errada del manuscrit. Antoni Ferrando proposa —en l'aparat textual que acompanya la seua edició— una possible lectura de *subeumetria* per *subtumentria*; el copista podria haver comés un error paleogràfic, canviant la *t* per la *e*, i això donaria lloc a un terme pròxim a *submetria*, que és l'opció utilitzada per R. Marquina i J. M. Barberà. Jean-Marie Barberà comenta en una nota al peu que *Subeumetria* sembla ser una invenció de l'autor i proposa traduir-lo pel neologisme *Submétrie*, tot i que, com ell mateix reconeix, no té el sentit exacte que necessita aquest fragment. Marquina també opta per traduir *Submetria*, però no explica enlloc per què ho fa així. Gret Schib explica en una nota a peu de pàgina de la seua traducció que els noms de les tres donzelles corresponen a subdisciplines de la geometria, i que el mot català *subeumetria* sembla que fa referència a la disciplina de l'esterometria, però no explica el perquè d'aquesta relació. La resta de traductors han conservat el terme original en els seus textos, decisió que també hem pres nosaltres en la nostra traducció fins que aconseguim esbrinar a què fa referència exactament aquest terme. Volem dir que aquest és un tema sobre el qual seguim investigant i que mereix ser estudiat a fons, ja que potser la clau en siga la font que l'autor del *Curial* ha usat.

CONCLUSIONS

El *Curial e Güelfa* és una novel·la en la qual es conjuguen nombrosos aspectes interessants d'estudiar, com poden ser els relacionats amb el lèxic, les dades històriques, les influències literàries, etc. Precisament aquests elements, que conformen el feix d'atractius de l'obra d'alta literatura que és *Curial e Güelfa*, són aquells en els quals més esment hem hagut de parar en la nostra traducció filològica de l'obra al castellà.

Han estat objecte d'estudi preferent de la nostra anàlisi a fi de poder proporcionar al lector tipus contemporani una traducció feta amb l'interés prioritari de transmetre amb la màxima fidelitat possible el contingut del text original.

El fet de contrastar un original amb les seues traduccions constitueix una magnífica ocasió per a l'estudi de la recepció d'una obra i per tal de comprovar com l'han interpretat els seus traductors. Ja hem dit que un text literari no conté sols històries o frases, sinó que conté la imatge que vol donar l'autor de la realitat que l'envolta, i, per tant, l'anàlisi contrastiva de les diverses traduccions del *Curial* en llengua espanyola, anglesa, francesa i alemanya, acarades amb el text original, ens permet reflexionar sobre la manera en què l'anònim autor va redactar l'obra i comprendre quin era el sentit de cadascun dels mots que en ella va utilitzar, així com si en les respectives traduccions —en aquest cas a l'espanyol, anglés, francès i alemany— s'ha interpretat de la mateixa manera el sentit del text.

Tal com s'ha posat de manifest en els casos estudiats, la conjunció entre Filologia i Traducció és una eina molt fructífera a fi d'assolir una millor comprensió dels textos antics. La traducció és considerada un instrument de transmissió i difusió de cultura en tots els aspectes i, com a *ars* aplicada de la Lingüística, aplicada a la nostra investigació amb finalitat filològica, permet estendre tant el coneixement del *Curial* i les seues característiques com la cultura literària catalana.

M. ÀNGELS FUSTER ORTUÑO
Universitat d'Alacant

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Edicions del *Curial e Güelfa*

ANÒNIM (1901) *Curial y Güelfa*, edició d'Antoni Rubió i Lluch, Barcelona, Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

ANÒNIM (1930-1933) *Curial e Güelfa*, edició de Ramon Aramon i Serra, Barcelona, Barcino, 3 volums.

ANÒNIM (1932) *Curial e Güelfa*, edició de Ramon Miquel i Planas, Barcelona, Biblioteca Catalana.

ANÒNIM (2007) *Curial e Güelfa*, edició d'Antoni Ferrando, Toulouse, Anacharsis.

Traduccions del *Curial e Güelfa*

- BARBERÀ, Jean-Marie (trad.) (2007) *Curial & Guelfe*, Toulouse, Anacharsis. Traducció al francès .
- BUTINYÀ, Júlia (trad.) (2003) *Curial e Güelfa*. <http://www.ivitra.ua.es>.
- FUSTER ORTUÑO, M. Àngels (trad.) (2009) *Curial y Güelfa*. Inèdita. Traducció al castellà.
- GIMFERRER, Pere (trad.) (1982) *Curial y Güelfa*, Madrid, Alfaguara. Traducció al castellà.
- MARQUINA, Rafael (trad.) (1920) *Curial y Güelfa*, Barcelona/Madrid, Calpe. Traducció al castellà.
- NIJS, Bob de (trad.) (1996) *Curial e Güelfa*, Amsterdam, Bert Bakker. Traducció al neerlandés.
- SCHIB TORRA, Gret (trad.) (2008) *Curial und Guelfa*, Münster, LIT. Traducció a l'alemany.
- WALEY, Pamela (trad.) (1982) *Curial and Güelfa*, Londres, George Allen & Unwin. Traducció a l'anglès.

Obres de referència

- BADIA, Lola (1987) «La segona visió mitològica de Curial. Notes per a una interpretació de l'anònim català del segle xv *Curial e Güelfa*», *Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit, VI / Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, 14, Barcelona, PAM, pp. 265-292.
- BOHIGAS, Pere ed. (1952-1959) *Poesies* [per Ausiàs March], Barcelona, Barcino (Els Nostres Clàssics), 5 vols., pp. 71-73, 77 i 86. [Nova edició revisada en alguns errors per Amadeu J. Soberanas i Noemí Espinàs, 2000, Barcelona, Barcino; reimpressió el 2005].
- BUTINYÀ, Júlia (2005) «Sobre las versiones de clásicos catalanes: el *Curial e Güelfa* y *Lo Somni*», dins CAMPS, A., HURTLEY, A. i MOYA, A. eds. *Traducción, (sub)versión, transcreación*, Barcelona, PPU, pp. 39-63.
- CARMONA, Fernando (1999) «Traducir en la Edad Media y traducir la Edad Media», dins PAREDES, J. i MUÑOZ RAYA, E. eds., *Traducir la Edad Media. La traducción de la literatura románica medieval*, Granada, Universidad de Granada, pp. 153-166.
- DI GIROLAMO, Costanzo (1997) «Tradurre Ausiàs March», *Llengua & Literatura* 8, pp. 369-400.
- ESPADALER, Anton M. ed., (2003) *Novelas caballerescas del siglo xv*, Madrid, Espasa Calpe.

- FERNÁNDEZ OCAMPO, Anxo (1999): «Lo antaño por lo extraño: la literatura medieval a través de la teoría de la traducción», dins PAREDES, J. i MUÑOZ RAYA, E. eds., *Traducir la Edad Media. La traducción de la literatura románica medieval*, Granada, Universidad de Granada, pp. 451-462.
- FUSTER ORTUÑO, M. Àngels (2007) «Traducció, difusió i recepció poliglota dels clàssics de la literatura catalana. Les traduccions del *Curial e Güelfa* (edició interlineal multilingüe)» dins JANÉ I LLIGÉ, J. i KABATEK, J. eds, *Fronteres entre l'universal i el particular en la literatura catalana*, Tübingen, Shaker, pp. 13-23.
- (2008) «La traducción de clásicos medievales: el caso del la novela caballeresca catalana *Curial e Güelfa*», dins CAMPS, A. i ZYBATOW, L. eds., *La traducción literaria en la época contemporánea. Actas de la Conferencia Internacional «Traducción e Intercambio Cultural en la Época de la Globalización», mayo de 2006, Universidad de Barcelona*, Frankfurt am Main, Peter Lang Publishing, Inc, pp. 153-166.
- (2010) «Curial e Güelfa. Del manuscrit als textos», dins Autors clàssics (IVITRA). <http://www.ivitra.ua.es> (18 juny 2010).
- MARTINES PERES, Vicent (2002) «Traducció i contacte de llengües», dins CANO, M. A., MARTINES, J., MARTINES, V. i PONSODA, J. eds., *Les claus del canvi lingüístic*, Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana/Ajuntament de la Nucia/Caja de Ahorros del Mediterráneo, pp. 447-498.
- MARTINES, Vicent (2006) «Acaraments i contrastos literaris. Filologia i traducció per entendre Ausiàs March», *Il Confronto Letterario* 46, pp. 235-267.
- MARTINES, Vicent (2007) «Materials per a l'anàlisi multilingüe i contrastiva de locucions, col·locacions i fraseologia. Un escandall quant a Ausiàs March i *Tirant lo Blanch*», *Caplletra* 40, pp. 153-191.
- MARTÍNEZ MUÑOZ, Catalina (2001) «Retraducir a los clásicos?», *El Trujamán. Revista electrónica del Centro Virtual Cervantes* (22 de febrero de 2001). http://cvc.cervantes.es/trujaman/antiores/febrero_01/22022001.htm (10 desembre 2008).
- PAR, Alfons (1928) *Curial e Güelfa: notes lingüístiques i d'estil*, Barcelona, Balmes.
- PUIGPARDINES, Berenguer de (1462) *Sumari d'Espanya*, València, Universitat de València, edició de Joan Iborra.
- RIQUER, Isabel de (1999) «Interpretación de la indumentaria en las traducciones de las novellas de Chrétien de Troyes», dins PAREDES, J. i MUÑOZ RAYA, E. eds., *Traducir la Edad Media. La traducción de la literatura románica medieval*, Granada, Universidad de Granada, pp. 103-134.
- RIQUER, Martín ed. (1946) *Traducciones castellanas de Ausiàs March en la Edad de Oro*, Barcelona, Instituto Español de Estudios Mediterráneos.

- RUBIO TOVAR, Joaquín (1999) «Consideraciones sobre la traducción de textos medievales», dins PAREDES, J. i MUÑOZ RAYA, E. eds., *Traducir la Edad Media. La traducción de la literatura románica medieval*, Granada, Universidad de Granada, pp. 43-62.
- SANTOYO, Julio César (1999) «La reflexión traductora en la Edad Media: hitos y clásicos del ambiente románico», dins PAREDES, J. i MUÑOZ RAYA, E. eds., *Traducir la Edad Media. La traducción de la literatura románica medieval*, Granada, Universidad de Granada, pp. 21-42.
- SELESKOVITCH, Danica & Marianne Lederer (1984) *Interpréter pour traduire*, Paris, Didier Érudition.
- TOAJAS ROGER, María Ángeles (1989) «La Arquitectura como la Geometría: sobre su representación en la tratadística de los siglos XVI y XVII», *Cuadernos de Arte e Iconografía*, tomo II, 4, pp. 163-170. <http://www.fuesp.com/revistas/pag/cai0424.html> (18 juny 2010).
- TOMIC, Pere (1438) *Històries i conquestes del realme d'Aragó e Principat de Catalunya*, Introducció, transcripció, notes i índex a cura de Joan Iborra, Catarroja/Barcelona, 2010, Afers, cap. 8, p. 161.